

4884

Unfined Supply

85

891.85

0-30

P-1903

891.85.3

0-30

ԷԼԻԶԱ ՕԺԷՇԿՕ

ՍՊԻՏԱԿ ԾԱՂԻԿ

Ն յ լ Ե յ լ ա

Թարգմ.
Ս. ՉԱՀՎԵՐԴԵԱՆՑ

№ 5

ԳԻՆՆ Է Ե ԿՈՊ

1903

Տ Պ Ա Ր Ա Ն
ԵՂԲ. ԹԱՐԱՐՏԿՆԻԼԱՅԻ

891.85-3

0-30

ԷԼԻՁԸ ՕՓԷՅԿՕ

սյ:

ՍՊԻՏԱԿ ԾԱՂԻԿ

Ն ո ղ ե ղ լ ա

1002
6345
2

Թարգմ.

Ս. ՋԱՆՍԵՐԴԵԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան Եղր. Թաւարտկիւածէ

1903

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19 нмб ря 1903 г.

Ս Պ Ի Տ Ա Կ Ծ Ա Ղ Ի Կ

(Նովելա Ե. Օթէշկօի)

Համեստ, բայց ճաշակով զարդարուած սենեակում երեկոյեան աղջամուղջի մէջ աստիճանաբար մալում էին գոյները, չքանում էին բաղկաթուների և պատկերների զծերը. միայն սեղանի վրայ դարսուած մի քանի դրքերի և ալբոմների մէջ, մանր ծաղկաւոր թաւշեայ սփռոցի վրայ, պարզ երևում էր երկար ցողունի զլխին բարձրացող սպիտակ ծաղիկը: Նրա թերթիկների զործուածքը իւր փայլուն սպիտակութեամբ և ինչ-որ փխրուն կազմութիւնով յիշեցնում էր ճենապակին: Ճենապակու պէս սպիտակ՝ բարձրացողուն ծաղիկը թւում էր աւելի վեհ ու անարատ, միևնոյն ժամանակ և միայնակ, հետևապէս տխուր: Այն հարիւրաւոր ծաղիկները,

որոնք շրջապատել էին նրան ցածրից վարդանման պսակով, աւելի ուրախ և առողջ տեսք ունէին: Կարմիր ու մեծապանծ, մի հասակի, վստահօրէն միմեանց սեղմուած, նրանք կարող էին ազատ շշնջալ, ծիծաղել և անել՝ ինչ որ կամենան, այսպիսով բազմութեան մէջ անցկացնելով ժամանակն աւելի ուրախ, հեշտ և առողջ:

Սեղանի մօտ բազկաթռի վրայ նըստած էր երիտասարդ, բայց յոգնած դէմքով, գեղեցիկ, բայց մարած աչքերով մի կին և նայում էր մի քանի ժամանակից ի վեր սպիտակ ծաղկի թերթիկների տարօրինակ շարժումներին:

Այդ շարժումը հետաքրքական էր, որովհետև առաջ էր գալիս ոչ թէ դրըսից, այլ բոյսի ներսից, դուցէ կամայ թէ ակամայ, տրտմութիւնից թէ վախից, մի խօսքով՝ առաջանում էր նրա, առհասարակ թաղնուած, հոգուց:

Այն բոլորից, հէնց որ երեկոյեան աղջամուղջ թեթև մութն սկսեց խաւարեցնել օրուայ լոյսը, ծաղկի թերթիկները, կարծես մի անյայտ ուժից դրդուած, սկսեցին բարձրանալ, սեղմուել, ծածկել առեքներին

գեղին փունջը և վերջապէս այդ թերթիկները միացան, և մի քիչ առաջ լայն բացուած պսակի տեղ գոյացաւ մի ամուր սեղմուած փունջ: Այդ դանդաղ շարժումով ծաղիկը կարծես աչքերը փակելու ցանկութիւն ցոյց տուեց և չկամեցաւ մթութեան մէջ արթուն մնալ:

Երբ արեւը երկնքում ծածկուեց և սենեակում հանդաւ նրա լոյսը, ծաղկի հոգին տրտմեց և նրա սպիտակ դէմքը քնի կամ խորը մտածման միջոցով ծածկուեց զինչեքալին խաւարից:

Ծաղկի ննջելուն կամ իւր մէջ կեդրոնացած մտածողութեան գործողութեանը հետաքրքրութիւնով նայող կինը տխուր շշնջաց.

— 2ի արողանում առանց արեւի ապրել:

Պառան վառած լամպը ներս բերեց, դրեց սեղանի վրայ և յայտնեց հիւրի գալուտը:

— Պան Բրոնիսլաւ Գրանիչ:

Վալենտինա Կալինսկին տեղից վեր կացաւ:

— Ներս հրաւիրիր:

Նրա ձայնի մէջ ուրախութիւն էր արտայայտում: Նա բարձրահասակ էր ու շատ բարակ և հէնց այդ պատճառով շատ նազելի էր թւում: Նրա հագուստը լիազօն էր, դէմքը սպիտակ, շրթունքները՝ մարջանի նման կարմիր, մազերը՝ սև ու խիտ: Վեր կացաւ մետաքսեայ զգեստը խշշացնելով: Այդ ակամայ շարժումը, բազկաթուղի բազկին յենած ձեռքը և մի փոքր դէպի դուռը թեքուած իրանը նրան մի այնպիսի տեսք էին տալիս, որ կարծես ուզում էր առաջ վազել ուժգնաբար և միևնոյն ժամանակ երկչոտութեամբ մեխում էր իւր տեղը: Այդ դիրքով արտայայտուեցին նրա բնաւորութեան երկու միմեանց հակառակ զծերը՝ ուժգնութիւն և ամօթխածութիւն:

Նա սպասում էր:

Շուտով դուռը բացուեց և մի միջահասակ, ոչ այնքան երիտասարդ կամ գեղեցիկ, բայց ճաշակով հագնուած մարդ արագ անցաւ սենեակով և կնոջ ձեռքն զգաց տղամարդի կարճ և ուժեղ սեղմում, որը ներքին տաքութեան աղբիւրից թափուող կայծերի ազդեցութիւն թողեց:

Ձեռք սեղմելը լինում է զանազան՝ չոր

ու ցամաք, լարծուն, լիրբ, քաղաքավարի, յանդուգն, կոպիտ, իսկ այդ սեղմումի մէջ կարծես սրտի ուժգին զարկի արձագանք էր լսւում:

Պան Բրոնիսլաւ Գրանիչը գեղեցիկ չէր և ոչ էլ այնքան երիտասարդ, ոակայն նրա դէմքի գծադրութիւնը, ժպիտը, վարուեցողութիւնը և ձայնը մեծ կենսունակութիւն էին արտայայտում. դա մտքի և զգացմունքների, առաւելապէս զգացմունքների կենսունակութիւն էր: Եւ զարմանալի չէ. նա մասամբ բանաստեղծ էր, մասամբ հրապարակախօս և թէև շատ չէր գրում, բայց գրում էր տաղանդով, որովհետև նրա ոտանաւորներն և արձակ գրուածքներն ընթերցողներին լոյս և ջերմութիւն, առաւելապէս ջերմութիւն էին ներշնչում: Նա խելօք և մտերիմ էր, գլխաւորապէս մտերիմ:

— Դուք այսօր միայնակ էք, — հարցրեց նա:

— Ես յաճախ եմ միայնակ լինում:

— Իսկ ձեր ամուսինը:

— Ամուսինս գտնուում է այն հինգ հորիւր ժողովներից մէկում...

— Որո՞նք տարուայ 365 օրերը լցնում են... նրա գործերը...

— Փառասիրութիւնք...

— Բուռն մրցումն հակառակորդները դէմ...

— Ահագին եռանդ, որը ելք է պահանջում...

— Եւ գտնում է ոսկէ հորթի շուրջը... պարելու մէջ... Մի վերադարձէք իմ անկեղծութիւնից. անկեղծ խօսում եմ ցանկութեան հակառակ, կարեկցութիւնից...

— Կարեկցութիւնից, դէպի ինչ:

— Դէպի ձեզ:

Ինչպէս բարեւելու ժամանակ ձեռքը սեղմելիս, նոյնպէս և նրա ձայնի մէջ սրտի ուժգին գարկի արձագանքն էր թրթռում, իսկ նրա գորշագոյն խելօք աչքերն այնպիսի համակրութիւն էին արտայայտում, որ տիկնոջն այնպէս թւաց, թէ իւր մէջ ինչ-որ բան, որ կարծրացել էր, հալուում է, և վառուում է մի ինչ-որ բան՝ որ վաղուց էր հանդել:

Վալենտինան շուռ եկաւ դէպի լամպը, հայեացքը տնկեց դէպի կրակը ձգուող ծաղիկը և մտածեց.

«Այս ինչ բան է, թերթիկներն սկսում են բացուել»:

Իրաւ, ծաղիկ թերթիկներն սկսել էին բացուել: Կարծես մի փոքր առաջ սառած բան տաքացել էր, և լուսաւորում էր մի մարած բան: Սակայն այդ գեռ միայն սկիզբն էր այն խորհրդաւոր գործողութեան, որը կատարւում էր բոյսի մէջ, և Վալենտինայի հայեացքը ծաղիկ վրայից միայն սահելով դարձաւ Գրանիչի գորշ աչքերին, որոնք նայում էին նրան համարեա խոնարհութեամբ:

— Խմբում եմ, ներեցէք ինձ իմ անկեղծութիւնը, բայց ես այսօր...

— Երբ ես այսօր ձեզ գրում էի, խընդրելով որ ինձ այցելէք, մտածում էի՝ անկեղծ կըլինեմ, կեանքումս գոնէ մի անգամ անկեղծ կըլինեմ: Եւ գիտէք ի՞նչ: Այդ միտքն ինձ ուրախութիւն պատճառեց:

— Ինչո՞ւ ուրախութիւն:

— Իսկոյն կասեմ: Միայն թեթեւ քամիներն են տերեւներին շարունակ շշնջում՝ թէ ինչ է կատարւում աշխարհում. միայն թեթեւ հոգիներն են լաճախ պատմում մարդկանց՝ թէ ինչ է կատարւում նրանց ներսը:

Միւսները լուռ են: Նրանք լուռ են հպարտութիւնից դրդուած, որի համար կարեկցութիւնն անտանելի է, լուռ են խղճից դրդուած, որը չի ցանկանում գանգատներով ոչ ոքի սեւացնել, գիտակցութիւնից դրդուած, որը տեսնում է՝ թէ ինչպէս մէկի խօսակցութեան ժամանակ միւսը յօրանջումով է պատասխանում:

— Կեցցէք, կեցցէք:

Այդ ոչ թէ միայն ծափահարութիւն էր, և Գրանիչը կամենում էր բառերով ոգևորել նրան, այլ և զրանով իւր բոլոր հրճուանքն էր յայտնում. իսկ տիկինը, ոգևորուած այդ բանից, շարունակեց.

— Ես ինքս լռակեացների դասին եմ պատկանում: Երբէք չեմ խօստովանում և չեմ արգարանում: Այդ թէև խելացի, բայց ծանր է: Բեռ կրող մարդը լաւ գիտէ, որ պէտք է կրէ բեռը, սակայն միշտ ցանկութիւն է զգում այդ բեռը կիսելու մի ուրիշի հետ: Քայց ում հետ: Ի հարկէ աւելի լաւ է՝ ընկերոջ, բարեկամի հետ:

Նա ծիծաղեց:

— Այսպէս է բարեկամութիւնը. նա կարծես բեռը բաժանելու զաղբելի ցանկա-

թեան մէջն է կաշանում:

— Մի բեռ, որ մեծ բախտաւորութիւն կարող է լինել, երբ վերցնում ես իրելիի ձեռքից:

— Մի իմաստուն ասել է, որ անկեղծութիւնը բարեկամութեան սիրտն է. եթէ այդ սիրտը չէ բաբախում, բարեկամութիւնը մեռնում է:

— Կեցցէ՛ սիրտը, — բացականչեց Գրանիչը:

Նա տիկնոջ ձեռքը իւր շրթունքներին սեղմեց և ապա ասաց.

— Առաջին իսկ հայեացքից, միմեանց պատահած դէպքում, մի քանի խօսակցութիւնից՝ ես զգացի, որ մեզ կապում է այն դաղտնի կապը, որը կոչւում է հոգիների հարադատութիւն: Թող ծաղրածուները որքան կամենան ծաղրեն այն նախազգացմունքները, որոնք կեանքի մէջ աւետում են գերագոյն ուրախութիւնը — հարազատ ոգու հանդիպումն: Այդ նախազգացմունքները գոյութիւն ունին և այցելում են նրանց, որոնց պալարը դեռ չէ սպանել և որոնց մէջ կեանքի առատ աղբիւրները պահուել են ծարաւ եղողների համար:

—Այո,— շշնջաց տիկինը:

Նա թեքուեց դէպի տիկինը, սևեռեց նրա վրայ իւր հայեացքը և շարունակեց.

— Դա իսկական ուրախութիւն է: Գրա մէջ ոչ «գործ» կայ, ոչ «փառասիրութիւն», ոչ «մրցումն հակառակորդների դէմ», ոչ «ուկէ հորթի» հետքեր: Թափել սիրած էակի վրայ բնութիւնից մեզ շնորհուած զգացմունքների բոլոր քաղցրութիւնը, նրա համար կերակուր լինել, պաշտպան, ջերմութիւն, բարի խորհրդատու և փոխադարձաբար ստանալ նրանից անասելի բարիքներ, — այս բոլորը չի նշանակում արդեօք՝ կեանքի դառն վտակների մէջ գտնել ամենագեղեցիկ մարգարիտը և տիրապետել յախճապակու մէջամրացրած ամենաթանկ ագին հարստութեան: Միթէ ես այնքան բախտաւոր եմ, որ դուք արժանի էք գտնում նուիրել ինձ այդ մարգարիտը և այդ հարստութիւնը:

— Այո, նոյնը խնդրում եմ և ինձ համար: Առաջին իսկ անգամ, երբ հանդիպեցի ձեզ, ես ցնորուեցի, որ... կարելի է... կարելի է... վերջապէս ընկեր կունենամ:

— Ինչպէ՞ս, մինչև այժմ ոչ ո՞ք...

— Օ, շատերն են իրենց այդպէս կո-

չել, և շատ անգամ եմ ես նրանց հաւատացել, միայն մի րոպէ: Մարդկային խօսակցութեան մէջ շատ ինքնակոչներ կան: Բարեկամութիւն և մտերմութիւն են անուանում յաճախ ոստայներ: Կրփչէ քամին, կրվազէ ալիքը, ճանճի թևը կրկպչի, և ոստայնը կտրուեց, իսկ տանջուած է նա, ով իւր սիրտը ոստայնից կրկախէ: Եւ ընկնելով՝ այդ սիրտը չի փշրուած միայն այն դէպքում, երբ նա այնպիսի ապակուց է, որը եռացրած է մի սր և է անմահ յուսոյ կրակով:

Անթարթ նայելով տիկնոջ հրաշալի շրթունքներին, Գրանիչը շշնջաց.

— Մինչև անգամ այսպիսի գեղանի հոգիները՝ կեանքը թունաւորում է հեղնութիւնով:

— Իմ մէջ հեղնութիւնը միշտ յաղթուած է մի որ և է անմահ յուսով: Արդէն կարծում էի, թէ մեռել եմ, սակայն այդ միայն լետարգիական քուն էր, որից դուք ինձ զարթեցրիք:

— Այդպիսի հրաշքից յետոյ ես այլ ևս ուրիշ հրաշք չեմ ուզում: Լինել ձեր բակիս, — սևեռելով իւր աւելի և աւել-

լի վառուող հայեացքը տիկնոջ հետզհետե պայծառացող աչքերի մէջ, նա վերջացրեց.
—Հոգով սուգունք ձեր հոգու մէջ...

Յայտնի չէ, թէ ինչո՞ւ Վալենտինան ցանկութիւն զգաց աչքերը դետին ձգելու և կատակով մարելու այն հուրը, որ, այնքան անպատեհի և այրող, ընկաւ պարոնի աչքերից նրա վրայ:

—Ուրեմն մենք *pacta conventa* ենք կցում,—կատակեց տիկինը:

—Բարեկամութիւն՝ որ երբէք ինքնակոչ չի լինիլ, և մտերմութիւն, կապ, որից մեր սրտերը երբէք չեն կտրուիլ, ինչպէս պոկուած ուտայնից:

Նրանք միաժամանակ միմեանց ձեռք տուին, ուժգին սեղմեցին, իսկ երբ տիկինն ուղեց ձեռքը լետ քաշել, Գրանիչը պահեց և սևեռելով իւր հայեացքը նրա դէմքին՝ առաց:

—Բանաստեղծի ձեռք, շուշանի թերթիկներ և դողդոջուն լարերի կապոց...

Գրանիչի դէմքի վրայ ևս դողացին ինչ որ զաղտնի լարեր, իսկ տիկինը, յայտնի չէ թէ ինչո՞ւ, դարձեալ շրջեց իւր շառագունած երեսը դէպի լամպը, որի տաքութիւ-

նից սպիտակ ծաղիկն աւելի և աւելի սկսել էր զարթնել իւր քնաթաթախ մտածմունքից: Երևում էր, որ մի փոքր ժամանակից յետոյ նրա սպիտակ պսակը, ինչպէս արևի ծագման միջոցին, բոլորովին կրբացուի: Միայն մի թերթիկի ծայրին երևում էր մի մութ բիծ, որ առաջ չկար:

Քրոնիսլաւ Գրանիչը վեր կացաւ, մի րոպէ նայեց պատից կախած պատկերին և հանդարտ ժպիտը երեսին՝ վերադարձաւ իւր խօսակցի մօտ:

—Այստեղի հասարակութեան շրջանում գտնուելով, ես քանիցս լսել եմ, թէ ինչպէս ձեր ընկերուհիները...

—Ընկերուհիները,—ժպտալով հարցրեց Վալենտինան:

—Ընկերուհիները:

Գրանիչը նոյնպէս ծիծաղեց և աւելացրեց:

—Ի՞նչպէս ենք մենք միեւնոյն բաների մասին միեւնոյն տեսակ ծիծաղում: Մրտքերի, ճաշակի, միջնա անդամ ձայնի համաձայնութիւն: Եւ այդպէս, լսում էի, թէ ինչպէս ձեր ընկերուհիներն ասում էին. «Այն խեղճ Վալենտինան, այն խեղճ Վալենտին»:

նային, այն խեղճ Վալենտինայից»։ Ինչո՞ւ «խեղճ», — հարցրի ինքս ինձ, որովհետև չէի ուզում այդ տիկնանց հարցնել։ Ունենալ հարստութիւն, գիրք, լինել գեղեցիկ, երիտասարդ և այդպիսի մականուն վաստակել՝ շատ զանազան լի է։ Ձեր ընկերուհիներն արդեօք չէն մտածում այն 500 ժողովների և 300 թղթախաղի սեղանների մասին, որոնք ձեր ամուսնու տարին են կազմում։

— Օ, ոչ, այդ կողմից ես այդ տիկնանց նախանձն եմ շարժում, որովհետև դրանց կարծիքով ես սահմանադրական այնպիսի մի իրաւունք ունեմ, որ իմ ունեցած մեծ բիւջէի հետ տալիս է ինձ անսահման ազատութիւն։ Մականունը ծագում է այն բանից, որ ինձ այդ բոլոր բարիքը չի ուրախացնում...

Գրանիչը թեքուեց, որպէսզի միջոց ունենայ ուղղակի տիկնոջ երեսին նայելու և մի փոքր գողգոջուն շրթունքներով ժպտաց։

— Որպէսզի մի հոգին կարողանայ կարգալ միւս հոգու մէջ՝ չէ՞ որ նրանց հայելիները պիտի միմեանց հանդէպ լինին. արտեւանունքներով մի ծածկէք ձեր հայելին։

Տիկինը իւր աչքերի կոպերը բարձրացրեց և նրա կրակ-աչքերը հանդիպեցին Գրանիչի նոյնպէս բողբալաւորող աչքերին։

— Այդպէս, լաւ։ Այժմ ես կարողանում եմ կարգալ։ Այդ հրաշալի հայելու մէջ արտացոլում է մի հազաւգիւտ հոգի, այն հոգիներից մէկը, որ Աստուած ցրուել է երկրիս երեսին, ինչպէս աստղերը երկնքում, որպէսզի նրանք խաւարը լուսաւորեն։ Գուք գաղափարական անձնաւորութիւն էք, հետեւապէս մի էակ, որ տանջւում է հիւանդ, տաղտկալի սիրով դէպի իդեալը։ Ունենալ այդպիսի սէր դէպի իդեալը՝ նշանակում է անտանելի իրեքի մասին ունեցած տաղտկութիւնից մեռնել։ Գուք այն անձերից էք, որոնք երազում են աստղերի ճանապարհների մասին, հանդիպող տեսաւաններն իրենց սեպհական հմայքներով են զարդարում և իրենց սխալը նկատելով լաց են լինում այնպէս, որպէս թէ մեռելի վրայ արտասուէին, և որոնք տրտմում են, որովհետև ալիքը հոսել գնացել է, իսկ երգը հնացել թաղաւորութեան մէջ, որտեղ տիրապետում է թուլութիւնը, կատարելութիւն են որոնում և լաւիտենականութիւն այն բանում, որ

անհաստատութիւն է կոչուում .

Տիկինը ժպտալով կտրեց նրա խօսքը .

— Մի խօսքով, աշխատում են դաշտում թռչող քամու թւերից բռնել և կէսօրին ժամացույցի վրայ որոնում են տասնչորսերորդ ժամը: Դուք գուշակեցիք: Ես էէնց այդպէս եմ:

Դրանիչը շշնջաց .

— Ես նոյնպէս: Մենք միմեանց նման ենք:

Տիկինոջ երեսին ծալլալեղ բախտաւորութեան լոյս փայլեց: Մեծ բախտաւորութիւն է, երբ քեզ հասկանում են և դու կարդում ես մի ուրիշի երեսին նոյն աչն տառերը, որոնցից կազմուած է մեր գոյութեան արտայայտութիւնը: Բախտաւորութիւն արտայայտող հայեացքով տիկինը նայում էր սպիտակ ծաղկին, որը բոլորովին բացուել էր արդէն: Ապա նա զարմացած դարձաւ դէպի իւր խօսակիցը, որը հարցրեց նրան .

— Ի՞նչ արեք դուք ձեր անցեալ տարուայ բարեկենդանի տօնական հանդէսը:

— Դուք այդ բանը գիտէք:

— Ձեր տիկիներն ինձ պատմեցին: «Ե-

րեակայեցէք, ասում էին նրանք, անցեալ տարուայ բարեկենդանի տօնը շատ աղմկալից և ուրախ անցաւ. ամեն տեսակ զուարճութիւն կար, մենք խելադարների նման մի քանի շաբաթ պարում էինք և ամեն կերպ ժամանակ էինք անցկացնում, միայն խեղճ Վալենտինան՝ հիւանալի զգեստաւորուած՝ մի քանի անգամ փայլեց պարահանդէսներին և գնաց գիւղը իւր ծնողների մօտ: Ամբողջ բարեկենդանի տօնին, ասում էին նրանք, այդ խեղճ Վալենտինան մնաց գիւղում նստած, որտեղ լուսամուտից նայում էր՝ թէ ինչպէս է ձիւն դալիս»: Այսպէս էին ասում նրանք, այդ ճիշտ է:

— Ճիշտ է: Չգիտեմ, թէ քանիերորդ անգամն է, որ ես փորձել եմ միւսների հետ գնալ զուարճութեան աղբիւրի մօտ, սակայն նրա ջրերն այնպէս սառն էին... պահանդէսներին ես միայն սառչում էի...

— Դուք սառչում էիք...

— Այո: Չքեզ զարդարանքներն ինձ չեն սիրում, նրանք ինձ հետ չեն խօսում, չեն փոխանակում ինձ հետ մտքեր և յուզումներ, և ես հատուցանում եմ նրանց փոխարէնը. ես նրանց չեմ սիրում, նրանք

ինձ չեն հետաքրքրում. այն տպաւորութիւնը, որ նրանք անում են հասարակութեան մէջ, ինձ համար նշանակութիւն չունի. իսկ ինչ վերաբերում է բարեկենդանի այն անչափ աղմկալից արշաւանքներին, որոնցից մէկին ես մասնակցեցի, նրանք իրենց աղմուկով խանգարում էին ինձ լսել թէ ձիւնն ինչպէս է դետին ընկնում:

— Լսել:

— Այո: Մի՛թէ դուք չէք նկատել, թէ ինչպէս ձիւնի քուլաները հանդարտ բնութեան մէջ անդադար և միանման ռիթմով դետին են ընկնում: Օդի մէջ նրանցից ոչ մէկը միւսից շուտ կամ ուշ չի ընկել, կարծես բոլորն էլ ենթակալ են այն միւղիկին, որ մենք նրանց թրիչքով միայն կարող ենք դուշակել: Ես գիւղը գնացի, որ պէսզի լսեմ թէ ինչպէս են ձիւնի քուլաներն ա՛յն փոփոխ ռիթմով ընկնում իմ հայրենական տան լուսամուտների առաջ բուսնող կնձնի ծառի ձիւղերի վրայ ... դա մի տարօրինակ ինքնուրոյն երգ է...

— Իսկ այժմ՝ ինձ թւում է, թէ ես լսում եմ այդ երգը...

Եւ որովհետեւ Վալենտինայի ձեռքը չի շեցնում էր շուշանի թերթիկների թըրթռող լարերը, Գրանիչն առաւ նրա ձեռքը և սրտադին սեղմեց:

— Իմ ծեր հօր պատմութիւնն ինձ համար նոյնպէս երգ է: Նա այժմ սպիտակել է ինչպէս աղանի. նրա երիտասարդութիւնն այնպիսի հերոսական գործով է պսակուած, որ երբ նա իւր չիշողութիւններն է պատմում, ես մտքով սլանում եմ բուռն զգացմունքների, քաջարի գործերի, տանջանքների աշխարհը և ազատում եմ իմ դէպի իդեալը տաճած տաղտուկից: Ես պառաւ մայր ունեմ, նա զուրկ է ոտքերից, որ ծանր հիւանդութեան հետեւանք է: Երբ նրանց մօտ եմ լինում, ես հանդարտ, շատ հանդարտ ման եմ ածում մօրս և տան իւրաքանչիւր անկիւնում ցոյց եմ տալիս իմ մանկական քաղցր չիշողութեան և նրա անչափ բարութեան հետքերը: Այդ զբօսանքի ժամանակ ես ևս կորցնում եմ իմ տաղտուկը:

— Իսկ ես կորցնում եմ իմս, ձեզ լսելով:

Գրանիչը կարող էր աւելացնել «և ձեր ձեռքը շոյելով», որովհետեւ նա անվստահ շոյում էր Վալենտինայի ձեռ-

քը: Իսկ տիկինը, զգալով ներս խուժող մի նոր, անսպասելի հոսանք, օտար այն բուլորին, ինչի մասին ինքն այժմ խօսում էր, յառել էր իւր հայեացքը ծաղկի թերթիկի ժանգոտած բծին, որը հետզհետե մեծանում էր. ապա միւս ձեռքը ճակատին սեղմելով, վրդովուած շարունակեց.

— Ինչ բանի ասես՝ ձեռք եմ տուել, ինչ բանից ասես՝ բռնել եմ թէ՛ ձեռքով և թէ՛ մտքով, միայն թէ կարողանամ ազատուել այն տաղտկութիւնից, որ պատճառում է ինձ այն անհասանելին, դէպի որը ձշտել եմ: Գեռ ևս իմ հալոցնական տանը, երբ ես համարեա երեխայ էի, իմ առաջ փայլեց գիտութեան գաղափարը: Ես մղուեցի դէպի նա և արդէն ուզում էի նրա յետևից թռչել հեռու երկրներ, երբ նկատեցի, որ այդ բանով ծնողներիս բոլորովին կը դժբախտացնեմ, և մնացի...

— Որպիսի՞ սէր, — շշնջաց Գրանիչը, յետեւեց Վալենտինայի բազմոցի բաղկին և համարեա կպչում էր նրա սև մազերին:

— Սիրաս թուչում էր դէպի մի բաբեկամութիւն, որը, ինչպէս երևում էր...

— Ինքնակոչ էր:

— Դէպի մտերմական մի կապ, որը փոխում էր...

— Ոստայնի:

— Ես փորձեցի դժբախտներին ազատել, կարօտեալներին օգնել...

— Երդուրեմն, և մարդասիրութիւն...

— Մարդասիրութիւնը լիքն է մխիթարութիւններով, բայց ինձ համար դժուար է:

— Ես լսել եմ, թէ ինչպէս ձեր ամուսինը ողորմածութեան գործերն անուանում է...

— Նա անուանում է դրանց այնպիսի մրցանակներ, որոնք տրւում եմ անշնորքութեան համար, իսկ աղքատներին հրամայում է հալածել, որովհետև նրանք վարակիչ հիւանդութիւններ են տարածում...

Վալենտինան խիստ ու անհանգիստ ծիծաղեց, որովհետև իւր մագերին կպչող ձեռքերից ներս էր թափանցում ինչ-որ սուր և անհանգիստ զգացմունք, որը գրգռում էր իւր ջղերը և ճնշում էր խօսակցութիւնը: Նա իրեն համար մի անհասկանալի ցանկութիւն զգաց վերկենալու և հեռանալու:

Վալենտինան վերկացաւ, հեռացաւ իւր խօսակցից մի երկու քայլ և կանգնեց սեղանի մօտ, սպիտակ ծաղկի մօտ, որը իւր երկար ցողունի վրայ արդէն բոլորովին բացուել էր և իւր թերթիկները վրայ արդէն մի քանի սև բծեր ունէր: Սակայն նա, չնկատելով ոչ ծաղիկը և ոչ մի ուրիշ բան, ըսկսեց արագ ու գրգռուած շարունակել իւր խօսակցութիւնը.

— Եթէ մի փոքր ձիրք, տաղանդ ունենայի, անպատճառ նկարչութեան և երաժշտութեան դասեր կառնէի: Ծիծաղելի և ամօթ է ասել, սակայն պէտք է ասեմ, որ ես ոտանաւորներ եմ գրել: Ի՞նչ արած, ես մուսաների ընտրեալը չեմ: Ես մուսաների ընտրեալը չեմ, իսկ իմ բունը դատարկ է: Ես զաւակներ չունեմ և ընտանեկան օջաղից զուրկ եմ... Մի հարցնէք, թէ ինչո՞ւ եմ ես իմ կեանքս այսպէս սահմանել. աշխարհումս անխորձութիւնից և երևակայութիւնից այնքան սխալներ են առաջանում: Երկար կրկինի գրապատմութիւնը... Իսկ այժմ ի՞նչ անեմ: Փշրե՞մ կապանքները, բախտ որոնե՞մ: Իսկ ծնողներո՞ւ, որոնց համար իմ բողոքը ծանր, գուցէ

մահացու հարուած կրկնէր: Եմեն մարդ մի բան ունի, որ պէտք է խնայէ... Սակայն բախտաւորութիւն ունի... որպիսի՞ անմտութիւն: Բախտաւորութիւնը մարդուն ինքն է որոնում, իսկ եթէ չի որոնում, աւելի լաւ է պարտութեամբ ասել՝ «առանց քեզ էլ կապրեմ»: Ես բախտաւորութեանը վաղուց եմ ասել՝ «առանց քեզ էլ կապրեմ»: Սակայն կեանքս դատարկ է: Իւրաքանչիւր առաւօտ ինքս ինձ հարցնում եմ՝ «ի՞նչ եմ անելու» և պատասխանում եմ՝ «ոչինչ»: Այս տան պատերը անդադար հարցնում են ինձ, թէ ինչո՞ւ եմ ապրում: Պատասխան չեմ գտնում: Խեղճութիւնը զանազան է լինում. միայն մարմնի քաղցածութեանը բոլորն են խրդճում և օգնում, իսկ հոգու քաղցածութեան մասին ոչ ոք ոչինչ չիտէ, իսկ զգացողը լռում է: Իմ հոգին կերակուր է խնդրում, իսկ զուարճութիւններ, զարգարանքներ և դատարկաբանութիւններ նրան հարկաւոր չեն: Իսկ ես բացի դրանցից ոչինչ չունիմ, գուցէ բացի այն հոգսից, որ պատճառում է ինձ իմ շրջուած գլուխը: Իմ գլուխը շրջուած է, ես այդ լաւ գիտեմ: Աշխարհիս ժամացույցի վրայ ես այնպիսի ժամ եմ որոնում, որ բոլորովին

չկայ. երբեմն ինձ թւում է, թէ արդ ժամը կայ, բայց ես չեմ կարողանում գտնել: Երբ ես լսեցի, որ դուք ուզում էք մեր քաղաքը գալ, յուր, որ մեռած էի կարծում, սկսեց զարթնել լետարգիրայից. իսկ երբ ձեզ տեսայ, նա բոլորովին զարթնեց: Ձեր մտքի և սրտի փառքը ձեզանից առաջ մեզ հասաւ: Ձեր ձեռք սեղմելուց, ձայնի ելեէջներից, ձեր աչքերից և խօսակցութիւնից ես գուշակեցի, որ յոյսն ինձ չխաբեց, և ինքս ինձ ասացի՝ արեւը ծագում է: Նորից սկսեցի ես անըջել սրտագին և հաւատարիմ բարեկամութեան և այն մասին, որ ուսուցիչ կունենամ: Այսօր հէնց դրա համար էլ դրեցի և խնդրեցի մի ժամ խօսակցութիւն ունենալ և որոշեցի անկեղծ լինել, բոլորը պատմել և պատմելի: Արեւի ծագման միջոցին ծագիլների պատկերները բոլորովին բացւում են: Ես մեծ բախտաւորութիւն եմ զգում, որովհետեւ իմ հոգին ամբողջապէս բաց է մէկի առաջ: Որն ինձանից շատ բարձր է: Իհարկէ, դուք հարկւր անգամ խելօք էք մի կնոջից, որը կարողանում է միայն տխրել և որոնել, բայց չէ կարողանում գտնել: Ի՞նչ անեմ, ի՞նչ սիրեմ, ի՞նչ ցանկանամ, ի՞նչ

չի մասին աշխատեմ, հէնց թէկուզ տանջուեմ: Միայն թէ տաղտկութեան կրակը մարեմ, հեռու քշեմ ինձանից նրա ուրուականը և տանջանքի լուսններին կարողանում ասել՝ հեռացէք, չէ՞ որ ես մի բանի ծառայում եմ: Հօրս անցեալը — դա մի փայլուն սիւն է, որին կրցանկանայի հետեւել, բայց ճանապարհները չեմ տեսնում: Նա, այդ սպիտակ աղանին, որ այլ ևս չի տեսնում՝ մեր աշխարհի նոր ճանապարհները չի կարող ցոյց տալ: Գուք բոլորից լաւ պէտք է իմանաք: Պայծառ սիւներին հասցնող բոլոր բարի ճանապարհները դուք գիտէք: Նրանցից մէկն ինձ ցոյց կըտաք, այնպէս չէ: Ես գիտեմ, որ այդ միանգամից անկարելի է: Սակայն ճշմարիտ և անկեղծ բարեկամութեան խորքերում համակրութեան այնպիսի առատ աղբիւրներ կան, որ անկարելին կարելի է դառնում: Գուք կր լինէք իմ բարեկամը, միւսնոյն ժամանակ և ուսուցիչս, այնպէս չէ: Մենք միասին կորոնենք երկրիս ժամացոյցի վրայ այն անտեսանելի ժամը, որի մասին միայն մենք ենք ցնորում: Այնպէս չէ: Մենք կըհարթենք այն ճանապարհը, որ տանում է դէ-

պի աստղերը, անպէս չէ՞:

Սաստիկ վրդովմունքից նա այլևս չկարողացաւ շարունակել: Նրա երեսն այլուում էր, աչքերը փայլում, ձեռքերը ծալած էր կրծքին:

Գրանիչը նույնպէս յուզուած նայում էր նրան, յետոյ մօտեցաւ, առաւ նրա ձեռքը և ասաց.

— Աշմարիտ է. դէպի ձեզ ունեցած իմ բարեկամութեան խորքում համակրութեան անպիսի աղբիւր կայ, որ երբ ձեզ նայում եմ, ամբողջ աշխարհը և ինչ որ նրանում կայ՝ աչքերիցս և լիշողութիւնիցս կորչում են:

Նա կարկտի նման համբոյրներ թափեց այն ձեռքի վրայ, որը ընդ ձեռքերում լաւերի նման թրթռում էր և աւելացրեց.

— Աշմարիտ. ոչ մի բան չկայ, որ ես ձեզ համար չանէի, որի մասին ձեզ հետ չխօսէի, որ ձեզ հետ միասին չգնայի որոնելու, միայն թէ կարելի լինէր ձեր աչքիւն նայել և լսել ձեր ձայնը:

Նա գրկեց Վալենտինայի իրանը, լսկ տիկինը բոլորովին դժգոյն, ալի փաղաքշանքին չէր դիմադրում: Նրա աչքերը դռնու-

նակութիւնից թաց եղան:

— Աշմարիտ է: Մարդ բախտաւորութիւնը միայն այն ժամանակ է գտնում, երբ նա ինքն է գալիս մարդու դէմ հանդիման... Ոչ ինձ, ոչ ձեզ նա եկաւ: Այստեղ մեզ մօտ, ես զգում եմ նրա տաք շնչառութիւնը և այն մագնիսական ոյժը, որ մեզ տանում է նրա ետեւից թէկուզ հէնց անդունդ:

Գրանիչը սեղմեց նրան իւր կրծքին և Վալենտինայի գլուխը, քամուց տատանող ծաղիկի նման, ընկաւ նրա ուսերին:

— Խեղճ, միայնակ աղնի՛ւ, գեղեցիկ. ի՛մս ես: Չէ՞ որ ի՛մս ես:

Վերջին խօսքերի հետ Գրանիչի շըրթունքները միացան Վալենտինայի շըրթունքների հետ:

Սենեակում լռութիւն տիրեց: Անցաւ մի րոպէ... երկրորդը: Ապա լսուեց ծանր շնչառութիւն, մետաքսեայ զգեստի խշխշոց և յանկարծ լսուեց կանացի լացող, բայց ուժեղ բացականչութիւն.

— Ո՛չ, ո՛չ:

Վալենտինան անմիտ հայեացքով կանգնած էր սեղանի մօտ և կամ կարմրում կամ դժգոյնանում էր: Գրանիչը գլուխը կախ

մնաց այնտեղ՝ որտեղ կանգնած էր:

— Ո՛չ, ո՛չ: Ես այդ չէի ցանկանում: Գրա համար չէր: Տէր Աստուած, դուք զուք կարծում էք՝ ես գրա համար էի աղաչում...:

Վալենտինան այնպիսի ձայնով ծիծաղեց, որից սիրտ էր կտրատւում, և շարունակելով ծիծաղել՝ ասում էր.

— Այո, ի հարկէ, հոգիների առնչութիւն, մի հոգու միւսի մէջ թափանցելը, գաղափարի մասին տաղտկութիւն... ճանապարհ դէպի աստղերը... պաշտպանութիւն, բարի խորհուրդ... Ո՛հ, ինքնակոչներ:

Մի րոպէի չափ նա ծիծաղում էր, իսկ Գրանիշը լուռ էր: Լպա լռութիւն տիրեց, և Վալենտինան առանց ծիծաղելու, բայց տխուր և խոթողաձ, ցած ձայնով խօսեց.

— Ես անկեղծ էի, հաւատացէ՛ք՝ բոլորովին անկեղծ: Բայց դուք իմ մէջ մի ձայն զարթեցրիք, որին ես երբէք չէի ուզում լսել և որին, երբ նա մի մէջ զարթնում էր, ես հրամայում էի լռել: Դուք զարթեցրիք և նա խօսեց, սակայն, բարեբախտաբար, ամօթից խեղդուած՝ շուտով

լռեց: Մենք միասին չենք որոնելու աշխարհիս ժամացույցի վրայ անտուր ժամը, որպէսզի ամենատուրականը չդառնանք...

Այս անգամ Գրանիշը գլուխը կախ մօտեցաւ նրան և խօսեց այսպէս.

— Աղաչում եմ, ներեցէ՛ք, դոնէ՛ նրա համար, որ չ-երկնային իրերի մասին ես նույնպէս անկեղծ էի՝ ինչպէս և դուք, միայն ինքս ինձ խաբեցի: Ես լաւ եմ հասկանում ձեր ցանկութիւնների վեհութիւնն ու ձեր զգացմունքների մաքրութիւնը և երբէք չեմ դադարիլ ցաւելուց, որ իմ ձեռքից ընկաւ մի գանձ ճենապակեայ շրջափակով, որ դուք ինձ առաջարկեցիք: Ճենապակին դեղեցիկ է, բայց մարդկանց ձեռքին դիմացկուն չէ: Իսկ իմ ձեռքը թէև դուցէ՛ ինչպէս ուրիշներինը կուպիտ չէ, սակայն գարձեալ մարդկային է: Ընչպիսի արարածները, որպիսին դուք էք, պատահմամբ հնաշխարհ գալիս, ուստի աշխարհի սուրբական բնակիչների մէջ նրանց վիճակուած է միայնակութիւն: Ներեցէ՛ք ինձ երկնային էակների վեհանձնութեամբ և հաւատացէ՛ք իմ դէպի ձեզ ունեցած անկեղծ և խորը յարգանքին:

լի սուրբ և զուրիս գտաց նեմեակից:

47:

Լեւոյ ծաղկանմանը:

ԼՍԻՍԻՐ ԼԱՍԱՎԼԻ ՄԱՔՐՈՒԺԻԼՆՆ ԷՐ ԱՐԵԼ:

Երև. 22 Նոյեմբ. 1922

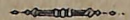

ՀՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. ԹԱԹԱԽԱՆ ԳԻՋԵՐԸ, պատմական
գրոյց, Լէօի, 2-րդ տպ. 5 կ.
2. 26 ՏՂԱՄԱՐԳ ԵՒ 1 ԱՂՋԻԿ, Մակ-
սիմ Գոյրկու, Թարգմ. Մուշէ վ. 5 կ.
3. ԽԵՆԹԸ և ուրիշ պատմածքներ,
Վ. Փափագեանի. 10 կ.
4. ԿԵԱՆՔԻ ԴԱՍԸ պատմածք
Ա. Ահարոնեանի. 5 կ.
5. ՍՊԻՏԱԿ ԾԱՂԻԿ, նովելլա էլ.
Օժէշկօի, Թարգմ. Ս. Հանվ. 5 կ.

Գրքերի գլխաւոր պահեստը գտնը-
ւում է Մ. Վարդանեանի տպարանում.
Тифлисъ—Гановская ул. Типогра-
фія М. Вартамянца.

ՏՊԱԳՐԻՈՒՄ է
Շիրվանզադէի «ԱՐՏԻՍՏԸ»
Գինը 15 ԿՈՊ.

4884

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1652403

